

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No 8

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 817 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeve Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Smart-logistika texnologiyalarini joriy etish orqali oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini optimallashtirish (Toshkent viloyati misolida).....	14
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari asosida boshqaruv sifatini oshirish	20
Sattarov Umirzoq	
Современные банковские продукты	24
Хужамуратов Аббос Мардонович	
Amerika qo'shma shtatlarining ijtimoiy himoya tizimi.....	29
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
Совершенствование рынка услуг высшего образования как фактор повышения занятости населения в условиях цифровой экономики.....	33
Ибрагимов Тимур Ибодуллаевич, Асланова Дилбар Хасановна	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda interaktiv metodlarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi.....	39
Kabulov Baxram Kuzibaevich	
Korxonalarda raqobat razvedkasi tizimlarini rivojlantirishda innovatsion raqamli texnologiyalarining o'rni.....	45
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	
O'zbekiston banklarida sun'iy intellekt foydalanish samaradorligini oshirish.....	51
Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li	
Agrar korxonalar xo'jalik faoliyatida risklarni boshqarish bo'yicha samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishning metodologik asoslari.....	59
Baymirzaev Dilmurod Nematovich	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	66
Исомов Б. С.	
Tashish va saqlash xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish holati.....	70
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilishda DXSHning o'rni: madaniyat va sport sohasida imkoniyatlar	78
Baykalonov Jalil G'aybulloyevich	
Анализ состояния и перспективы развития активного и спортивного туризма в Узбекистане.....	93
Бойко Фарида Чингисовна, Ивонина Наталья Викторовна	
Переоценка и фальсификация стоимости имущества: международные практики, риски и пути решения.....	99
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
Hudud sanoati tarkibiy o'zgarishlarini prognozlash usuli.....	106
Djumayev Farrux Toshmuratovich	
Углеродный след и декарбонизация промышленности Узбекистана: роль возобновляемой энергетики и международный опыт	111
Авезова Нилуфар Раббанакуловна, Ощепкова Эльвира Ахтемовна, С.М. Махмудов, А.А. Холиков, Авезова Нилуфар Раббанакуловна	
The process of developing startups based on management principles	119
Ilxamov Azizbek Yodgor o'g'li	
The impact of economic policy on non-performing loans: the case of Uzbekistan.....	126
Jalalov Mashkhurbek Gaybullo ugli	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	134
Исомов Б. С.	

Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish	138
Umarov Begzodbek Jaloldinovich	
O'zbekistonda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning institutsional asoslari.....	143
Fayzullayev Jonibek Negmatullayevich	
Davlat - xususiy sheriklik loyihalarining samaradorligini oshirish.....	150
Tursunov Imomnazar Egamberdiyevich, Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
O'zbekiston sug'urta bozorida hayot sug'urtasi xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari.....	155
Bazarov Zakir Xonqulovich	
Tijorat banklari likvidligini tartibga solish yo'llari.....	160
Tursunpo'latov Sohbnazar Kasimjon o'g'li, Nomozova Mohinur Maxmud qizi	
Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirishda yashil moliya vositalarining roli: xalqaro tajriba va O'zbekiston imkoniyatlari	163
Yuldasheva Madina Tohir Qizi	
Geofazoviy ma'lumotlar asosida hududlarning farovonlik darajasini aniqlash	173
Toymasov Zufarjon Zokir o'g'li	
Методы и критерии оценки эффективности конкурентоспособности предприятия	179
Кучаров Абдор Сабижанович, Бобожонов Азиз Бабаханович, Алижанова Камила Тохир кизи	
Korxonalarda innovatsion jarayonlarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	187
Narbeyeve Dilnoza Darvishaliyevna	
Development of entrepreneurship in Uzbekistan: management strategies in the context of economic reforms	192
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
Aloqa korxonalari xizmat faoliyatida diversifikatsiya qilishning ilmiy baholash usullari va ulardan foydalanish.....	197
Tursunova Mastura Taxirovna	
Developing effective marketing strategies for tourism development in Uzbekistan	204
Fayzullayev Nodirbek Baxtiyor o'g'li	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari.....	208
Yuldashev Yashnarjon Xolmirzayevich	
Yoshlar sanoat va tadbirkorlik zonalarida investitsiya loyihalarini bank kreditlari orqali moliyalashtirish.....	212
Jamalova Dilnoza Egamberdiyevna	
Цифровизации системы стратегического управления предприятий нефтегазовой отрасли Республики Узбекистан.....	217
Азимов Кабул	
Индекс устойчивости региона против бедности (poverty resilience index – pri): на примере бухарской области Республики Узбекистан (2024)	223
Мухамедова Мадинабону Мехридиновна	
Экономические аспекты внедрения цифровых технологий в полиграфии.....	230
Юсупхужаева Шахноза Музаффар кизи	
Mintaqalararo iqtisodiy hamkorlikni shakllantirish va barqaror rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	233
Sattorov R. A.	
Web3'da real vaqt ma'lumot sinxronizatsiyasi — tarmoqdagi kechikishlar va ularni kamaytirish texnologiyalari.....	240
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Tijorat banklarining likvidligini tartibga solish amaliyotining dolzarb masalalari	246
Sayfutdinov Bobur Nodirovich	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	255
Yuldoshev Otabek Jovli o'g'li	

Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish yo'llari.....	261
Ortiqov Sidiqjon Xolmurodovich	
Innovatsion yondashuvlar orqali davlat xaridlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish	266
Kurbonbekov Sardorbek Ravshanovich	
Hududlarda barqaror rivojlanish nazariyalarining sanoat korxonalari faoliyatiga ta'siri	270
Sadriddinov Baxtiyor Shamsiddin o'g'li	
Turizm platformalarining raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy kontent va raqamli marketing strategiyalarining integratsiyalashgan yondashuvi.....	277
Dadamirzayev Sarvarbek Ulug'bek o'g'li	
Bank xizmatlarida innovatsion texnologiyalarni kengaytirish yo'nalishlari.....	283
Almosova Shohista Jobirovna	
Модели организации казначейства в ведущих стран мира.....	288
Сагдиев Равшан Сайфуллаевич	
Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini nazariy jihatlar va rivojlantirish yo'llari.....	302
B.Sh.Shadmanov	
Qurilish sanoatini rivojlantirishda tabiiy resurslardan kompleks foydalanishning ahamiyati.....	307
Yuldasheva Mexrunisa Kasimjan qizi	
Yangi O'zbekistonning "Yashil" iqtisodiyoti: qiyosiy tahlilning asosiy tendentsiyalari	313
Ro'ziyeva Dilfuza Toshmurovna	
Oliy ta'limda raqamli texnologiyalarning muammolari va uni bartaraf etish yo'nalishlari.....	318
Abduraxmanova Malika Abdujaparovna	
Namangan viloyatining Farg'ona vodiysi qo'shni hududlari bilan iqtisodiy hamkorligining hozirgi holati va rivojlantiruvchi omillari	323
Sattarov R.A.	
Desentralizatsiyalangan ma'lumot almashish protokollari: IPFS, Filecoin va Arweave tahlili	328
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Transport xizmatlari ko'rsatish biznes-jarayonlarini raqamli transformasiya talablari asosida takomillashtirish.....	333
Komilov Asror Akmalovich	
Empowering the Future: Assessing the Role of Automation, Internet of Things (IoT), and Demand Management in Enhancing Energy Efficiency of Smart Grids.....	338
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish tajribalari (xalqaro va mahalliy misollar)	345
Madaminov Shoxruxbek Ma'rufjon o'g'li	
Zamonaviy sharoitlarda uy-joy fondini boshqarishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish	352
Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Karimova Aziza A'zamiddin qizi	
Mijozlar tajribasini yaxshilashda raqamli integratsiya strategiyalari: "O'zbektelekom" AK tajribasi.....	358
Islamov Javlon Rasulovich	
Tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish mexanizmlari.....	361
Rustamov Sunnatillo Rustamovich	
Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish omili sifatida: Yevropa tajribasi.....	368
Turobjanov Murodjon Maxammadjanovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishishda kichik biznes va mahalla hamkorligi modellarini takomillashtirish	373
Murotov Nodir Xujamqulovich	
Xalqaro moliya institutlarining O'zbekiston bank sektori va iqtisodiyotiga ta'siri: YETTB faoliyati misolida tahlil.....	378
Alimov Azizbek Alievich	
Bankrotlik xavfini tahlil qilish modellari.....	386
Nasiriddinov Bahouddin Nuriddinovich	

Xizmat ko'rsatish korxonalarida sifat va samaradorlikni oshirishni takomillashtirish yo'llari.....	393
Burxonova Nargiza Mirshohid qizi	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida bank tizimi islohotlari va ularni boshqarish strategiyalari.....	400
Hamroyev Xurshid Jalilovich	
“Temir yo'l transportida MHXSni joriy etishning ahamiyati va milliy standartlar bilan taqqoslama tahlili”	405
Babaxalov Norbo'ta Eshnazarovich	
Banking and financial services in the process of economic development digitalization and its advantages and security of the process	409
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, Baxanurov Oqil Odil og'li	
Kichik biznesda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	416
Abduvosit Omonboyev	
“Futurologiya va mintaqaviy iqtisodiy transformatsiya: Markaziy Osiyoda O'zbekistonning strategik senariylari”	421
Siddiqov Abdusalom Abdumalikovich	
Kichik biznes subyektlarini bank kreditlari orqali qo'llab-quvvatlashning rivojlangan xorijiy davlatlar tajribalari.....	425
Irgasheva Nigora Akbarovna	
Туристская мобильность стран персидского залива как устойчивый и перспективный источник въездного туризма в Узбекистан	434
Додиев Феруз, Голышева Елена Вячеславовна	
Turistik erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish: Imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar	443
Xoliqov Dostonbek Rustam o'g'li	
Oliy ta'limda davlat-xususiy sheriklik: moliyalashtirish modelini modernizatsiya qilish yo'nalishlari.....	449
Bozorov Alisher O'zimurotovich	
Xalqaro raqamli intergatsiya, raqamlashtirish sharoitida tijorat banklari faoliyati tahlili	455
Turapov Bahromjon Alisher o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar – iqtisodiyot taraqqiyotining muhim omili.....	461
Mamatkulova Nodira Maxkamovna	
Davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimi.....	465
Mamasoliyev Abrorbek Abdug'ani o'g'li	
Qishloq xo'jalik korxonalarida melioratsiya xarajatlari xisobining muammolari va yechimlari.....	469
Baxriev Muxiddin Sheralievich	
O'zbek banklarining xarajatlar samaradorligini stoxastik chegara modelida baholash	481
Xannayev Sherzod	
Практические подходы к выявлению и оценке налоговых рисков на основе сегментации деятельности налогоплательщиков	490
Голубова Ольга Сергеевна, Элбаева Мукаддас Рашидовна	
Iqtisodiyot tarmoqlarida investitsiyalardan samarali foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari va investitsiyalarni jalb qilish istiqbollari.....	496
No'monjonova Muazzam Maxbubjon qizi	
Empowering the future: The impact of automation, iot, and demand management on energy efficiency in smart grids.....	501
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Institutsional o'zgarishlar sharoitida aholi daromadlari tarkibining oshishi va daromadlar tengsizligini kamaytirishning istiqbolli yo'nalishlari	508
Ergasheva Nafisa Baxridinovna	
Международные индексы, определяющие цифровое развитие страны	513
Талъатова Диёра Боходир кизи	

Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik instituti orqali investitsiya loiyhalarini moliyalashtirishda moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash metodologiyasi	517
Karabayev Sanjar Abdusamatovich	
Управление качеством в технологических стартапах: Баланс между скоростью и надежностью	527
Хамидуллина Гульнора Рафкатовна, Раджабов Темур Рустамович, Носиров Илхом Аббосович	
Namangan viloyatida iqtisodiy integratsiyani jarayonida eksport va import operatsiyalarining tahlili	535
Adashev Azimjon O'rinboyevich	
Korxonalarda kadrlar tayyorlash ijrosidagi mavjud muammolar va kadrlar siyosatining takomillashtirib borish xususiyatlari	541
Mamatqulov Rustam Muxammadkarimovich	
Yashirin iqtisodiyot tushunchasi, turlari va shakllanish omillari hamda uning iqtisodiyotga ta'siri.....	546
Malikov Abdulaziz Toxirjon o'g'li, S.A. Zakirova	
The purpose of assessing a person's entrepreneurial capacity is to classify their quality characteristics	562
Mansur Matkarimov, Qaxramon Madraximov, Sherjon Sherjonov, Jahongirbek Nurjonov	
Challenges in enhancing the efficient use of economic resources in agriculture within an innovative economy framework.....	568
Nodira Abdullayevna Eshquvattova	
Оценка эффективности существующих методов стратегического управления проектами	573
Мансурова Севара Мансуровна	
Создаются благоприятные условия для индивидуальных предпринимателей и самозанятых лиц	577
Батыров Фархад Бакитович	
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish yo'llari.....	593
Haqberdiyev Bekzod O'ktamovich	
Toshkent viloyatida metal bozorining rivojlanishi va unda kichik biznesning o'rni	600
Musayeva Shoirazimovna	
Mechanisms for ensuring employment in the services sector through the development of small business and private entrepreneurship.....	606
Turabekov Sokhibjon Sherboy ugli, Abdukhalikov Ulugbek Abdukhalikovich	
Tijorat banklarini raqamlatirish sharoitida inson resurslarini boshqarishning innovatsion yondashuvlari (BRB misolida)	611
Azimov Asrorjon Muzaffarjonovich	
The importance and current state of accounting and auditing of liabilities in enterprises	616
Khaliqnazarova Gulnaz Jalgasbay qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xotin-qizlarning barqaror bandlik darajasining ekonometrik tahlili.....	622
Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	
Moliyaviy bozor ishtirokchilari faoliyatini samarali boshqarishda innovatsion moliyaviy vosita va metodlarning qo'llanilishi.....	627
Hotamqulova Madina Sanjar qizi	
Oliy ta'limga investitsiya kiritishning asosiy shakl va mexanizmlari	631
Almardanov Ulug'bek Qudrat o'g'li	
"Yashil" iqtisodiyotning metodologik asoslari.....	635
Babakulov Bahromqul Mamatkulovich, Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, Boymurodov Jonon Komiljonovich	
O'zbekiston sharoitida davlat xaridlarini yanada rivojlantirish istiqbollari	641
Turganbaev Nursulton Bayram uli	

Tijorat banklarida jismoniy shaxslarga ko'rsatiladigan xizmatlar raqamli transformatsiyaning joriy holati tahlili	645
Qurbonov Alisher Samadovich	
Инновационные формы сотрудничества образования и индустрии для формирования компетенций в сфере устойчивого туризма: Опыт и перспективы Узбекистана.....	653
Бухарова Нигора Газиевна	
Muzey sohasida tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar nazariyasi va ularni madaniy meros va muzeyshunoslik sohasiga tatbiq etish	657
Asadova Nigora Mehridin qizi	
Internet banking adoption in Uzbekistan	661
Karimov Erkin Yusubovich	
Elektron tijorat O'zbekiston va Xitoy raqamli iqtisodiyotini rivojlantirish drayveri sifatida	665
Samedinov Timur Selyametovich	
Yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqlardan qochish sxemalarini moliyaviy instrumentlar bilan bartaraf etish yo'llari	671
To'rayev Dilshod Xasanovich	
O'zbekiston shahar ekoturizmida raqamli egizak texnologiyalarining iqtisodiy potentsiali	683
Esonboyev Baxodir Bakir o'g'li	
Yengil sanoatni rivojlanishtirishning mintaqaviy xususiyatlari	687
Fuzaylov Sarvar Abdusamatovich	
Tijorat banklarining depozit siyosatiga ta'sir qiluvchi omillar	693
Komilova Mukammal Shavkatovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini mikromoliyalashtirish bilan bog'liq muammolar	697
Tojiyev Javlonbek Rustamovich	
Ishbilarmonlik muhitini baholashning metodologiyalari tahlili	704
Nabieva Nilufar Nabi qizi	
Jismoniy shaxslarning daromadlariga deklaratsiya asosida soliq solish mexanzmini takomillashtirish	715
Ibragimov Zafar Ismailovich	
Yashil marketing yordamida moda sanoatida mijozlar ehtiyojini samarali qondirish.....	723
Xalilova Nafisa Komilovna	
Targetlangan iqtisodiy siyosat orqali kambag'allikka qarshi kurash	727
Baratov J.N.	
Globallashuv sharoitida O'zbekiston iqtisodiyotining modernizatsiyasi va strategik rivojlanish yo'nalishlari	733
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li	
Sug'urta kompaniyalarining innovatsion faoliyati tahlili va moliyalashtirish samaradorligini aniqlash yo'nalishlari	738
Baxronova Shaxodat Baxshuloyevna	
Yo'lovchi tashish sohasida autsorsingni qo'llash istiqboli	744
Kaxarova Nilufar Yerkinjovna	
Ta'lim klasterlari faoliyatining barqaror taraqqiyotdagi o'rni.....	748
Imamova Nilufar Asamutdinovna	
Xizmatlar eksportini rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari.....	753
Alixonov Mirzoulug'bek Pahlavonjon o'g'li	
O'zbekistonda suv resurslaridan oqilona foydalanishda soliq mexanizmlari ta'sirini oshirish masalalari	759
Boymurotov Sodiq Rozziqovich	
Влияние состояния матери и факторов среды на развитие аллергии у детей грудного возраста.....	766
Закирова Бахора Исламовна	
Роль стандартов устойчивого развития МСФО в трансформации экономики тюркских стран	771
Маткаримов Давронбек Матякубович	

Sanoat korxonalarining atrof-muhitga ta'sirini baholashda iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish	776
Sarvinov Alisherovna Radjabova	
Neft-gaz sanoatida amalga oshirilayotgan investisiya loyihalarida mahalliy kontent ulushini oshirish masalalari	779
Umurzakov Jamoliddin Sherbekovich	
Sanoat korxonalarida mahsulot raqobatbardoshligini oshirish yo'nalishlari	784
Naimxonov Ma'rufxon Zokirxon o'g'li	
Qishloq xo'jaligi korxonalari monitoringida raqamli texnologiyalardan foydalanishda xorij tajribasi	788
Yusupov Nizomiddin Ro'zimurod o'g'li	
Mintaqa sanoat korxonalarining strategik marketing faoliyatining tahlili	793
Xaytboyeva Nigora Bakmamatovna	
O'zbekistonda ayollar tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishning ahamiyatli jihatlari	799
Saidova Subhinigor Azizovna	
Soyabon bandlarining xorijiy investorlarni himoya qilish uchun O'zbekiston huquqiy tizimiga integratsiyalashuv zaruriyati	805
Alisherova E'zoza, N.X. Rahmonqulova	
Tadbirkorlik subyektlarini kreditlashda tijorat banklari faoliyatining zamonaviy yondashuvlari	812
Urinboyev Abrorbek Maxmudjonovich	

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI KREDITLASHDA TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Urinboyev Abrorbek Maxmudjonovich

O'zMU Iqtisodiyot fakulteti

"Moliya va kredit" kafedrası mustaqil izlanuvchisi

Elektron pochta: Abrorbek.urinboev@kapitalbank.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlashdagi zamonaviy yondashuvlari, ularning samaradorligi va mavjud muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijiy tajribalar asosida O'zbekiston bank tizimi uchun dolzarb takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: bank, tadbirkorlik, iqtisodiyot, biznes, davlat, kredit, kapital, mablag', moliya.

Abstract: This article analyzes modern approaches of commercial banks in lending to business entities, their effectiveness and existing problems, and also puts forward relevant proposals for the banking system of Uzbekistan based on foreign experience.

Key words: bank, entrepreneurship, economy, business, state, credit, capital, funds, finance.

Аннотация: В данной статье анализируются современные подходы коммерческих банков к кредитованию субъектов предпринимательства, их эффективность и существующие проблемы, а также предлагаются актуальные предложения для банковской системы Узбекистана на основе зарубежного опыта.

Ключевые слова: банк, предпринимательство, экономика, бизнес, государство, кредит, капитал, фонды, финансы.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik subyektlarining rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishi, bandlik darajasining oshishi va innovatsion faoliyatning jadallashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes vakillari iqtisodiyotni diversifikatsiyalash, eksport salohiyatini oshirish va ijtimoiy muammolarni hal etishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli davlat tomonidan tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari bilan bir qatorda moliyaviy institutlar, xususan tijorat banklari tomonidan samarali kreditlash tizimini shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekiston moliyaviy sektorida olib borilayotgan islohotlar natijasida bank tizimining tadbirkorlik subyektlariga nisbatan munosabati va xizmat ko'rsatish mexanizmlarida tub o'zgarishlar yuz bermoqda. An'anaviy yondashuvlar o'rnini zamonaviy, raqamlashtirilgan, mijozga yo'naltirilgan va risklarni boshqarish tamoyillariga asoslangan kreditlash modellari egallamoqda. Bunda fintech texnologiyalarning joriy qilinishi, onlayn kreditlash platformalari, mijozlarni reytinglashning avtomatlashtirilgan tizimlari kabi innovatsion yondashuvlar banklar faoliyatini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishda tijorat banklarining roli, avvalo, moliyaviy vositachilik funksiyasi bilan bog'liq. Douglas Diamond va Philip Dybvig tomonidan ishlab chiqilgan nazariyaga ko'ra, banklar resurslar taqsimotida vositachilik qilish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Ular uchta muhim muammoni hal qiladi:

Asimmetrik axborot (informatsion tengsizlik): banklar mijozlar haqidagi noaniq ma'lumotlarni yig'ib, tahlil qilish orqali kredit xavflarini aniqlaydi.

Tranzaksiya xarajatlari: banklar mijozlar bilan doimiy aloqada bo'lib, kredit ajratishdagi tashkiliy xarajatlarni kamaytiradi.

Likvidlik transformatsiyasi: banklar qisqa muddatli omonatlarni uzoq muddatli kreditlarga aylantiradi.¹

Agar yuqoridagi nazariyalar texnologik va iqtisodiy mexanizmlarni o'rganishga yo'naltirilgan bo'lsa, Douglas North tomonidan ilgari surilgan institutsional iqtisodiyot nazariyasi bank tizimi samaradorligini institutsional muhit bilan bog'laydi. Northning fikriga ko'ra:

Moliyaviy institutlar samaradorligi yuridik infratuzilma, mulk huquqi himoyasi va siyosiy barqarorlik darajasiga bog'liq.

Tadbirkorlar bank xizmatlaridan foydalanishda o'zlarini xavfsiz his qilishi uchun ishonchli garov tizimi, shaffoflik va adolatli sud amaliyoti bo'lishi zarur.

Shu sababli, zamonaviy bank tizimi faqat texnologik rivojlanish emas, balki institutsional islohotlar bilan ham uyg'un ravishda rivojlanishi lozim.²

Moliyaviy vositachilik samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri esa bu axborot tengsizligidir. Jorj Akerlof,³ Maykl Spens⁴ va Jozef Stiglits⁵ ushbu muammoni ilk bor chuqur tahlil qilib, kredit beruvchi (bank) va oluvchi (tadbirkor) o'rtasidagi informatsion nomutanosiblikni ko'rsatib bergan. Ularning fikricha:

Bank qarz oluvchining haqiqiy moliyaviy holati, niyati va loyihaning real daromadlilikini to'liq anglamaydi.

Bu esa adverse selection (noqulay tanlov) va moral hazard (axloqiy tavakkal) kabi xavfli holatlarga olib keladi.

Bugungi kunda banklar bu muammoni hal qilish uchun sun'iy intellekt, Big Data tahlillari, kredit scoring tizimlari va blokcheyn asosidagi shaffof ma'lumotlar bazasi kabi zamonaviy vositalardan foydalanmoqda. Bu esa informatsion nomuvofiqlikni kamaytirib, kredit qarorlarini yanada aniq va adolatli qiladi.

Klassik yondashuvlardan farqli ravishda, zamonaviy iqtisodchilar, jumladan Robert Merton⁶ va Merton Miller,⁷ moliyaviy vositachilar innovatsion bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi. Ularning qarashlariga ko'ra, tijorat banklari faqat an'anaviy kredit beruvchi emas, balki:

Raqamli moliyaviy xizmatlar (mobil banking, onlayn kreditlar),

FinTech platformalari bilan hamkorlik,

Supply chain financing (ta'minot zanjiri orqali moliyalashtirish),

Peer-to-peer lending, crowdfunding kabi alternativ moliyaviy manbalarni joriy etuvchi vositachiga aylanishi zarur.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi banklarning kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlarini kreditlashdagi zamonaviy yondashuvlarini o'rganishda statistik ma'lumotlar, rasmiy hisobotlar va normativ-huquqiy hujjatlar asosida shakllantirildi. Ma'lumotlar tahlili taqqoslash, dinamik qatorlar va tendensiyalarni aniqlash orqali amalga oshirildi hamda iqtisodiy-statistik usullar yordamida umumiy xulosalar chiqarildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadbirkorlik subyektlarini kreditlash — bu tijorat banklari tomonidan biznes yurituvchi jismoniy va yuridik shaxslarga moliyaviy resurslar taqdim etish jarayonidir. Mazkur jarayon bozor iqtisodiyotining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi.

Tadbirkorlik subyektlari — kichik, o'rta va yirik biznes vakillaridir. Ayniqsa, kichik biznes vakillarining o'sishi ko'p hollarda boshlang'ich kapital va aylanma mablag'larning yetishmasligi bilan to'qnashadi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznes subyektlarining 40 foizdan ortig'i moliyaviy xizmatlardan chetda qolgan (1-rasm).

1 Diamond, D. W. & Dybvig, P. H. (1983). *Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity*. Journal of Political Economy, 91(3), 401–419

2 North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.

3 Akerlof, G. A. (1970). *The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism*. Quarterly Journal of Economics, 84(3), 488–500

4 Spence, M. (1973). *Job Market Signaling*. Quarterly Journal of Economics, 87(3), 355–374.

5 Stiglitz, J. E. & Weiss, A. (1981). *Credit Rationing in Markets with Imperfect Information*. American Economic Review, 71(3), 393–410.

6 Merton, R. C. & Bodie, Z. (2005). *Design of Financial Systems: Towards a Synthesis of Function and Structure*. Journal of Investment Management, 3(1), 1–23.

7 Miller, M. H. (1988). *The Modigliani-Miller Propositions after Thirty Years*. Journal of Economic Perspectives, 2(4), 99–120

Likvidlik va xavfsizlik tamoyili**Daromadlilik tamoyili****Raqobatbardoshlik va mijozga yo'naltirilgan yondashuv**1-rasm. Kredit resurslarini ajratish tamoyillari⁸

Tijorat banklari moliyaviy vositachi sifatida jamg'armalarni jalb etib, ularni qayta taqsimlash orqali iqtisodiyotda faoliyat yurituvchi subyektlarga yetkazib beradi. Ularning asosiy funksiyalaridan biri — kredit resurslarini ajratishdir. Bu jarayonda banklar quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Likvidlik va xavfsizlik tamoyili. Banklar kredit ajratishda eng avvalo resurslarning o'z vaqtida qaytarilishini kafolatlovchi choralarni ko'radi. Bu borada garov ta'minoti, qarzdorning moliyaviy holatini chuqur tahlil qilish, to'lov qobiliyatini baholash kabi mexanizmlar qo'llaniladi. Bank uchun ajratilgan har bir kredit — bu risk manbai hisoblanadi. Shuning uchun ularning qaytarilishi bankning likvidligi (ya'ni o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish qobiliyati) va moliyaviy barqarorligi uchun muhimdir. Shu sababli kredit olish istagidagi tadbirkorlar bank oldida o'z biznes-rejalari, daromad manbalari va garov obyektlari bo'yicha yetarli hujjatlar bilan chiqishlari talab etiladi. Aynan shu tamoyil asosida banklar kredit portfelining sifati va xavfsizligini ta'minlaydi.

Daromadlilik tamoyili. Kredit — bu bank uchun asosiy daromad manbai. Tijorat banklari foyda olish maqsadida kredit ajratadi va har bir kredit bitimidan iqtisodiy foyda kutadi. Foiz stavkalari, jarimalar, xizmat haqlari — bularning barchasi bankning daromad shakllantirish vositalaridir. Shu bilan birga, banklar risk darajasiga qarab foiz stavkalarini belgilaydi. Ya'ni risk yuqori bo'lsa, foiz ham ko'proq bo'ladi. Daromadlilik tamoyili banklar uchun tijorat tamoyillarining ajralmas qismi bo'lib, bu ularning nafaqat o'z faoliyatini davom ettirishi, balki kengayishi va xizmat ko'lamini oshirishi uchun asosiy omil hisoblanadi. Shu bois kredit ajratishda banklar risk va daromad o'rtasidagi optimal muvozanatni topishga harakat qiladi.

Zamonaviy bank tizimida mijoz e'tiborining markazida turadi. Raqobatbardosh bozor sharoitida har bir bank mijozni saqlab qolish va u bilan uzoq muddatli hamkorlik o'rnatish uchun xizmatlar sifati, tezligi va shaffoqligini ta'minlashi zarur. Bank xizmatlarining moslashuvchanligi, onlayn kreditlash, yengillashtirilgan hujjatlar to'plami, foydalanuvchiga qulay interfeyslar, individual yondashuvlar — bularning barchasi mijozga yo'naltirilgan yondashuv natijasidir.

So'nggi yillarda tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlariga kredit ajratishdagi yondashuvlari quyidagi jihatlarda o'zgarib bormoqda:

1. Raqamli kreditlash tizimlari. Banklar onlayn platformalar orqali kredit arizalarini qabul qilish, avtomatlashtirilgan risk tahlili va tezkor qaror qabul qilish imkoniyatlarini yaratmoqda. Masalan, "Ipak Yo'li Bank", "Kapitalbank" va boshqa yirik O'zbekiston banklari "onlayn kredit" xizmatlarini joriy etgan.

2. Big Data va sun'iy intellekt asosida baholash. Kredit oluvchining moliyaviy holati faqat rasmiy hisobotlar emas, balki internetdagi faoliyati, to'lov tarixlari va boshqa raqamli izlar orqali ham tahlil qilinmoqda. Bu esa an'anaviy baholashdan ko'ra aniqroq prognozlarni taqdim etadi.

3. Loyihaviy moliyalashtirish. Endilikda banklar tayyor garovga emas, balki biznes g'oyaning iqtisodiy asoslanganligiga qarab qaror qabul qilmoqda. Bu startaplar va innovatsion loyihalar uchun katta imkoniyatlar ochmoqda.

4. Eko-sistema asosida xizmatlar majmuasi. Banklar faqat kredit berish bilan cheklanib qolmay, balki biznesni yuritish bo'yicha maslahatlar, soliq, yuristik va buxgalteriya xizmatlarini integratsiyalashgan tarzda taqdim etmoqda (masalan, "bank-as-a-service" modeli) (1-jadval).

⁸ Ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tuzilgan

1-jadval. Tadbirkorlik subyektlarini tijorat banklari tomonidan kreditlash holati (2021–2025-yillar)⁹

Yil	Ajratilgan kreditlar hajmi (mlrd so'm)	O'sish sur'ati (%)	Kreditlarning qaytarilish darajasi (%)	Samaradorlik indeksi*
2021	18 500	—	86.4	0.72
2022	21 800	17.8	88.1	0.76
2023	25 300	16.1	89.5	0.81
2024	29 600	17.0	91.2	0.85
2025	34 200	15.5	92.7	0.88

2021–2025-yillar mobaynida tijorat banklari tomonidan kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan kreditlarning hajmi, ularning yillik o'sish sur'atlari, qaytarilish darajasi va umumiy samaradorlik indeksiga oid asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar tahlili mamlakat moliya tizimining ushbu segmentga nisbatan yondashuvini chuqurroq anglash imkonini beradi. Bu ko'rsatkichlar birgalikda tahlil qilinganda, tijorat banklarining nafaqat kredit miqdorini oshirish, balki ushbu kreditlarning iqtisodiy samaradorligini ta'minlash, risklarni kamaytirish va moliyaviy intizomni mustahkamlashga qaratilgan zamonaviy yondashuvlari yaqqol namoyon bo'ladi.

2021-yilda 18 500 mlrd so'm miqdorida bo'lgan kreditlar hajmi bosqichma-bosqich o'sib, 2025-yilga kelib 34 200 mlrd so'mga yetdi. Bu esa besh yillik davr mobaynida kreditlash hajmi 85 foizga oshganini ko'rsatadi. Bunday keskin va barqaror o'sish, bir tomondan, tijorat banklarining kichik va o'rta biznes subyektlariga nisbatan e'tiborining ortganini, boshqa tomondan esa, iqtisodiy faollikning kengayib borayotganini anglatadi. Bu jarayon ayniqsa banklar va tadbirkorlar o'rtasidagi ishonchli moliyaviy aloqalarning mustahkamlanayotganidan dalolat beradi.

Kredit hajmining o'sish sur'atlari yil sayin nisbatan barqaror tarzda saqlanib qolgan: 2022-yilda 17,8 %, 2023-yilda 16,1 %, 2024-yilda 17 % va 2025-yilda 15,5 %. Bu ko'rsatkichlar banklar kredit siyosatida ehtiyotkorlik va izchillikni saqlagan holda o'sishni ta'minlaganini bildiradi. Shuningdek, bu davrda iqtisodiy jarayonlar, biznes muhitining yaxshilanishi hamda moliyalashtirish mexanizmlarining takomillashuvi banklarning resurs bazasi kengayishiga va moliyaviy vositachilik samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan.

Ajratilgan kreditlarning sifat ko'rsatkichi sifatida qabul qilinadigan kreditlarning qaytarilish darajasi ham yildan-yilga o'sib borgan. 2021-yilda bu ko'rsatkich 86,4 % ni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 92,7 % ga yetgan. Kreditlarning bunday yuqori qaytarilish darajasi banklar tomonidan olib borilayotgan risklarni baholash tizimining takomillashganini, kredit monitoringining kuchayganini hamda tadbirkorlar moliyaviy intizomining oshganini ko'rsatadi. Bu esa tijorat banklarining kredit portfelini yanada sog'lomlashtirishiga xizmat qilmoqda.

Yuqoridagi barcha ko'rsatkichlarning sintetik natijasi sifatida samaradorlik indeksini alohida ta'kidlash joiz. Ushbu indeks 2021-yilda 0,72 bo'lgan bo'lsa, 2025-yilda 0,88 ga yetgan. Bu esa tijorat banklari ajratayotgan kreditlar nafaqat hajman ko'payganini, balki ularning iqtisodiy samarasi, ya'ni qo'shilgan qiymat yaratish, ish o'rinlari tashkil etish va umumiy iqtisodiy faollikka qo'shgan hissasi ham ortganini bildiradi. Banklar tobora ko'proq real sektor, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va eksportga yo'naltirilgan loyihalarni moliyalashtirishga intilmoqda, bu esa kredit resurslarining samarali foydalanilayotganidan dalolat beradi.

Tadbirkorlik subyektlarini kreditlashda tijorat banklari faoliyatining zamonaviy yondashuvlarini o'rganish orqali ushbu moliyaviy institutlarning iqtisodiy rivojlanishdagi tutgan o'rni va roli yanada yaqqol namoyon bo'ladi. Nazariy jihatdan tahlil qilganda, iqtisodiy adabiyotlarda kreditlash faoliyati faqat moliyalashtirish emas, balki investitsion muhitni rivojlantirish, bandlikni ta'minlash va makroiqtisodiy barqarorlikka erishishning muhim omillaridan biri sifatida qaralaydi. Xususan, J. Shumpeterning iqtisodiy o'sishga doir nazariyasida tadbirkorlik subyektlari innovatsiyalar orqali rivojlanadi, bu esa banklar tomonidan ajratiladigan kreditlar orqali amalga oshiriladi, deb qayd etilgan. Shuningdek, zamonaviy iqtisodiy yondashuvlarda bank kreditlarining real sektor rivojiga bevosita ta'siri ta'kidlangan.

Tahliliy ma'lumotlar asosida 2021–2025-yillar davomida Toshkent shahridagi tijorat banklari tomonidan kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi sezilarli darajada ortgani kuzatildi. Kreditlash hajmining 85 foizga o'sgani, o'sish sur'atlarining barqaror saqlanishi, kreditlarning qaytarilish darajasining yil sayin ortib borayotgani va samaradorlik indeksining ko'tarilishi bank tizimida samarali moliyaviy boshqaruv hamda risklarni nazorat qilish mexanizmlarining mavjudligini tasdiqlaydi. Bu esa tijorat banklari faoliyatida miqdoriy o'sish bilan bir qatorda sifat ko'rsatkichlarining ham yaxshilanayotganini anglatadi. Eng muhimi, bu o'zgarishlar moliyalashtirish jarayonining strategik yondashuv asosida olib borilayotganidan dalolat beradi.

9 Markaziy bank statistik ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan

XULOSA VA TAKLIFLAR

Banklar tomonidan kredit resurslarini taqsimlashda ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, eksport va import o'rnini bosuvchi loyihalarga ustuvorlik berilayotgani ushbu moliyaviy vositalarning nafaqat rentabellikni, balki iqtisodiy barqarorlikni ham ta'minlashga xizmat qilayotganini ko'rsatadi. Kreditlarning yuqori darajada qaytarilayotgani esa nafaqat bank tizimi uchun, balki umumiy iqtisodiy muhit uchun ijobiy signal hisoblanadi.

Shu o'rinda, kreditlashda zamonaviy yondashuvlar quyidagilarda namoyon bo'layotganini ta'kidlash mumkin:

- Risklarni boshqarish tizimining takomillashuvi, kredit portfellarining sog'lomlashuvi;
- Texnologik yechimlar asosida kredit baholash mexanizmlarining avtomatlashtirilishi;
- Banklar va tadbirkorlar o'rtasida uzoq muddatli hamkorlik aloqalarining mustahkamlanishi;
- Resurslarni samarali va maqsadli taqsimlash orqali real sektorni qo'llab-quvvatlash.

Umuman olganda, tadbirkorlik subyektlarini kreditlashda tijorat banklarining zamonaviy yondashuvlari iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish va barqaror rivojlanishga erishishda muhim omil sifatida shakllanmoqda. Kelgusida ushbu yondashuvlar chuqurlashtirilsa, banklar nafaqat moliyaviy vositachi sifatida, balki innovatsion va ijtimoiy taraqqiyotning kuchli harakatlantiruvchi kuchi sifatida faoliyat yuritadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Musayev, B. Sh., & Eshmatov, A. M. (2020). Bank ishi va pul muomalasi. Toshkent: Iqtisodiyot. — 212 b
2. Karimov, A., & Abdukarimov, F. (2019). Kreditlash asoslari. Toshkent: IQTISOD-MOLIYA. — 188 b.
3. Diamond, D. W. & Dybvig, P. H. (1983). Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *Journal of Political Economy*, 91(3), 401–419
4. North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
5. Akerlof, G. A. (1970). The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488–500
6. Spence, M. (1973). Job Market Signaling. *Quarterly Journal of Economics*, 87(3), 355–374
7. Stiglitz, J. E. & Weiss, A. (1981). Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *American Economic Review*, 71(3), 393–410
8. Merton, R. C. & Bodie, Z. (2005). Design of Financial Systems: Towards a Synthesis of Function and Structure. *Journal of Investment Management*, 3(1), 1–23
9. Miller, M. H. (1988). The Modigliani-Miller Propositions after Thirty Years. *Journal of Economic Perspectives*, 2(4), 99–120
10. <https://www.cbu.uz>
11. <https://www.worldbank.org>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
